

Trekvlinderjaar 2023

In Nederland komen ruim 860 soorten macro-nachtvlinders voor. Het overgrote deel heeft vaste populaties, maar net als bij de dagvlinders zijn er ook nachtvlinders die vanuit het zuiden naar Nederland trekken. Deels om zich voort te planten, maar deels ook omdat ze tijdens hun trek met de wind mee zijn gevoerd en zijn verdwaald. In de nazomer en het najaar van 2023 troffen we relatief grote aantallen trekvlinders aan. Welke soorten waren dit? En hebben we hier een verklaring voor?

De trek van dieren heeft al lange tijd de aandacht van mensen, of het nu vogeltrek is in het voor- en najaar of trekkende distelvlinders en atalanta's. Onder de Nederlandse nachtvlinders bevinden zich tientallen trekvlinders, uiteenlopend van het vijf millimeter grote koolmotje tot de ruim vijf centimeter grote windepilstaart. Naast de microvlinders bestempelen we in totaal 37 soorten macro-nachtvlinders als trekvlinder en in dit stuk zullen we ons enkel op deze soorten richten.

Tekst:
Jurriën van Deijk
De Vlinderstichting

Al in 1940 werd door Lempke, een van de Nederlandse grondleggers van het nachtvlinderonderzoek, een rapport uitgebracht over trekvlinders, waarna er nog vele volgden. De definitie van trekvlinders die Lempke gebruikte is: "Vlinders die van elders komen en in ons land onder normale omstandigheden niet kunnen overwinteren." Dit is geen statisch gegeven, want dankzij klimaatverandering wordt Nederland warmer, en daarmee geschikter voor bepaalde soorten om te kunnen overwinteren. Denk bijvoorbeeld aan de kolibrievlinder die tegenwoordig ook als imago in Nederland kan overwinteren. Ook zijn er

soorten die deels trekvlinder zijn en deels populaties hebben. Zo kwamen de eerste blauw weeskinderen hier als trekvlinders, maar ondertussen is er ook voortplanting en eiafzet waargenomen in Nederland. De twee bovengenoemde soorten worden in dit artikel wel beschouwd als trekvlinder, omdat de meeste exemplaren waarschijnlijk wel trekvlinders zijn.

Waarnemerseffect

Elk jaar neemt de interesse in nachtvlinders toe en daarmee ook het aantal waarnemingen dat wordt doorgegeven. Daardoor kan het lastig zijn om vast te stellen of een piek van een soort wordt verklaard door een toename aan waarnemers, of dat het daadwerkelijk een stijging is van het aantal vlinders. In de database Noctua – de meest complete nachtvlinderdatabase van Nederland en in het beheer van de Werkgroep Vlinderfaunistiek samen met De Vlinderstichting – zien we dat de bekendste trekvlinder, de gamma-uil, in 1996 bijna acht keer zoveel werd doorgegeven als in 2023. Deze piek kwam niet alleen uit de data, maar werd ook beschreven in het trekvlinderjaarverslag van De Vos en Rutten (1998). Ook in 2013 en 2018 lagen de aantallen een stuk hoger dan in 2023, maar in 2023 zagen we toch weer het grootste aantal exemplaren sinds 2019. De op een na algemeenste trekvlinder, de kolibrievlinder, werd in 2023 weer veel doorgegeven, maar dit viel in het niet bij de enorme piek die de soort in 2022 in Nederland liet zien.

Om te zien wat goede trekvlinderjaren zijn, kan het beste gebruik worden gemaakt van gestandaardiseerde gegevens, zoals die met het meetnet worden verzameld. Dit is slechts een klein aandeel van het totaal aantal waarnemingen in Noctua, terwijl dit meetnet pas loopt sinds 2013. Daarom kan er worden geprobeerd om losse waarnemingen, zoals die van Noctua, te gebruiken. Maar dan moet er wel gecorrigeerd worden voor het toenemende aantal

waarnemers, anders lijkt bijna elke soort vooruit te gaan. Dit hebben we gedaan door per jaar te berekenen welk deel van de doorgegeven nachtvlinders, trekvlinders betrof. Omdat dit grotendeels wordt veroorzaakt door de meest algemene soorten hebben we de gamma-uil en de kolibrievlinder hieruit gelaten, en dan zien we dat 2023 een van de beste jaren voor trekvlinders was de afgelopen vijftien jaar. Soorten die deze piek in 2023 veroorzaakten, waren bijvoorbeeld het blauw weeskind, getekende gamma-uil, grote worteluil en katoendaguil. De meest opvallende soort is misschien wel de zuidelijke grasuil. Deze soort had in 2006 en 2007 piekjaren met enkele tientallen exemplaren, maar de jaren daarna werden er slechts enkele gezien, vooral langs de kust in het zuiden van het land. In 2021 werden voor het eerst honderden exemplaren waargenomen, en dit jaar zelfs duizenden, verspreid door het hele land. Op sommige avonden was het zelfs de meest algemene nachtvlinder in de val.

Zeldzame trekvlinders

Naast de algemene trekvlinders, die de meeste nachtvlinderaars wel zijn opgevallen, waren er dit jaar ook uitzonderlijk veel trekvlinders die we normaal bijna nooit zien. Zo werd het zuidelijk eikenuitje pas in 2020 voor het eerst in Nederland waargenomen en was er in 2023 ook weer een waarneming. Ook in 2020 werd voor het eerst een sierlijke haarbos voor ons land waargenomen en waren er in 2023 maar liefst twaalf exemplaren waargenomen, waarbij één waarnemer er zelfs drie op één avond in zijn LedEmmers had. Daarnaast werden in totaal twee eenstipgrasuilen en drie kosmopolieten waargenomen.

Uit de opsomming lijkt het net of we van elke trekvlinder hoge aantallen hadden. Dit is echter niet het geval. Zo hadden we in oktober 2022 een grote invasie met prachtberen, terwijl er in 2023 geen enkele is gezien. Ook de vlekdaaguil was relatief algemeen in 2022, terwijl er in 2023 weer nauwelijks exemplaren zijn gezien. In 2022 hadden we ook relatief hoge aantallen van echte zeldzaamheden zoals ni-uilen en gestreepte pijlstaarten die we in 2023 nauwelijks terugzagen. Ook de aantallen atalanta's en distelvlinders waren in 2023 niet opvallend hoog. Dit kan meerdere oorzaken hebben. De aantallen variëren per soort flink van jaar tot jaar, dus mogelijk piekte een deel van de soorten in 2022, terwijl andere soorten in 2023 hun piek hadden. Een andere verklaring kan de oorsprong van de soorten zijn. Bijna al onze trekvlinders hebben hun verspreiding rond het Middellandse Zeegebied. Het kan zijn dat een

Getekende gamma-uil.

Grote worteluil.

bepaalde windrichting juist meer beesten uit een specifieke regio hierheen heeft geblazen, bijvoorbeeld van het Iberisch schiereiland of juist uit de Balkan. Bij een kortdurende piek aan trekvlinders zou de windrichting nagezocht kunnen worden om de mogelijke oorsprong te achterhalen, maar in 2023 was er juist gedurende meerdere weken aankomst van trekvlinders, wat dit weer ingewikkeld maakt. Een verklaring waarom we zulke hoge aantallen hadden, hebben we dus nog niet. Ook zeggen de hoge aantallen trekvlinders in 2023 helaas niets over hoe het verder met de nachtvlinderstand gaat. Hopelijk komen er verspreid door heel Europa net zoveel fanatiekelingen die hun nachtvlindergegevens delen. Deze gegevens kunnen we gebruiken om te verklaren welke invloeden een rol spelen bij deze hoge aantallen trekvlinders in Nederland en uiteraard ook de nachtvlinderstand in het algemeen. Wanneer dit gestandaardiseerd gebeurt, zoals in ons meetnet, krijgen we ook meteen een goed beeld van de andere Europese soorten. ●

Blauw weeskind.